

Mgr Artur Grabarek

Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego

Streszczenie rozprawy doktorskiej pod tytułem: „Osada na stanowisku 6 w Podlesiu, woj. świętokrzyskie, na tle osadnictwa ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej w dorzeczu Wschodniej oraz sąsiednich obszarów Wyżyny Małopolskiej”.

Rozprawa doktorska, napisana pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Ryszarda F. Mazurowskiego

Pojawienie się pierwszych społeczności rolniczych na rozległych terenach Europy, rozciągających się od Basenu Paryskiego po dorzecze Dniestru, wiązane jest z migracją społeczności kultury ceramiki wstęgowej rytej (dalej od KCWR). Ich przybycie, z obszarów położonych na południe od Łuku Karpat, datowane jest na drugą połowę VI tysiąclecia BC, natomiast koniec przypada na początek V tysiąclecia BC. W przypadku ziem polskich, jednym z obszarów charakteryzujących się gęstym osadnictwem jest Wyżyna Małopolska. W świetle dotychczasowych badań wyodrębniono tam dwa duże skupiska. Pierwsze znajduje się na lessach podkrakowskich, drugie zaś koncentruje się na lessach opatowsko-sandomierskich. Warto jednak zaznaczyć, że pomiędzy nimi jest jeszcze dorzecze Wschodniej, gdzie również, choć nie tak licznie, występowały materiały tej kultury. Obszar ten obejmuje między innymi lessowe partie Garbu Pińczowskiego, jak i pozalessowy mezoregion Niecki-Połanieckiej.

W rezultacie wieloletnich badań powierzchniowych odkryto około 30 stanowisk KCWR. Ilość źródeł była różna, jednak cechą wspólną osadnictwa w tym regionie był brak badań wykopaliskowych, przez co omawiany region traktowano dość marginalnie.

Przełom nastąpił w 2009. Podczas prac polowych prowadzonych we wsi Podlesie, gm. Oleśnica, woj. świętokrzyskie, odkryto przypadkowo ceramikę społeczności KCWR. Pod względem chronologiczno-kulturowym zabytki wykazywały pełną homogeniczność. W związku z tym istniała duża szansa, że stanowisko nie będzie zniszczone przez młodsze kultury.

W 2014 rozpoczęto pierwszą kampanię wykopaliskową. Dla mieszkańców tej małej wsi, jak i dla autora dysertacji, był to moment przełomowy, ponieważ rozpoczął się stopniowy proces trwałego wpisywania stanowiska 6 w Podlesiu na mapę ważnych osad społeczności pierwszych rolników na Wyżynie Małopolskiej. Był to również idealny asumpt do przeprowadzenia wieloletniego, zakrojonego na szeroką skalę postępowania badawczego, którego głównym celem była weryfikacja dotychczas znanych stanowisk KCWR, jak również poszukiwanie nowych osad. W wyniku tych prac udało się zwiększyć ich liczbę do 53. Z

czasem w głowie autora zrodził się też pomysł napisania pracy, w której na szerszym tle przedstawionoby wyniki tychże badań.

Prezentowana dysertacja składa się z siedmiu rozdziałów. W rozdziale pierwszym zarysowano ogólny cel, zakres terytorialny oraz omówiono złożoność aspektów metodologicznych. Rozdział drugi poświęcono genezie, jak i zróżnicowaniu regionalnemu KCWR. W następnym rozdziale oraz towarzyszących mu podrozdziałach omówiono obecny stan badań, a także poddano krytyce źródła, które odkryto na Wyżynie Małopolskiej. Jednocześnie stworzono mapę osadnictwa, która nie tylko wypełniła lukę, ale stała się również najbardziej aktualną mapą osadnictwa KCWR Wyżyny Małopolskiej. W rozdziale czwartym, i jego podrozdziałach, przeprowadzono analizę struktury osadniczej, która była punktem wyjścia do porównania w rozdziale piątym osadnictwa społeczności KCWR w dorzeczu Wschodniej.

Cel postępowania badawczego wynikał głównie z chęci uzyskania odpowiedzi na pytania: czy wzmiankowane dorzecze odbiegało od ogólnego modelu osadnictwa KCWR na Wyżynie Małopolskiej? Jak na tle innych osad KCWR wypada osada w Podlesiu? Autor dzięki przeprowadzonym badaniom mógł wykazać i omówić strategię działania oraz mechanizm wyboru konkretnych miejsc pod zasiedlenie na Wyżynie Małopolskiej, w tym również na w dorzeczu Wschodniej.

W kolejnym rozdziale omówiono rezultaty dziewięciu sezonów prac terenowych oraz przedstawiono i zinterpretowano pozyskane źródła. Istotnym uzupełnieniem były wyniki interdyscyplinarnych analiz, które wykonano dla konkretnych zabytków. Z każdej kategorii surowcowej wybrano charakterystyczne formy, które następnie poddano odpowiedniej analizie, a następnie szczegółowo omówiono, starając się za każdym razem porównywać je na szerszym tle osadniczym.

W rozdziale siódmym, opierając się na uaktualnionej mapie osadniczej Wyżyny Małopolskiej, w tym dorzecza Wschodniej, jak i na bazie wieloaspektowej analizy źródeł, postanowiono podjąć próbę rekonstrukcji procesu zasiedlenia wzmiankowanego terenu. Szczególną uwagę zwrócono na aspekt logistyczny, bowiem aby dobrze zrozumieć układ przestrzenny danej osady, należy zdawać sobie sprawę z tego, jak wielkim przedsięwzięciem, wymagającym ogromnego nakładu sił, jest założenie osady. Zaprezentowany scenariusz, w przekonaniu autora, w sposób logiczny i dość wiarygodnie ukazuje reguły określające charakter osadnictwa, jak i prawdopodobne przyczyny oraz sposób kolonizacji Wyżyny Małopolskiej.

Wydawać się może, że tytuł prezentowanej rozprawy dotyczy pojedynczego stanowiska, położonego w dorzeczu Wschodniej. W rzeczywistości praca ma charakter ponadregionalny. Analizą objęto nie tylko Wyżynę Małopolską, ale w oparciu o różne dane zaproponowano alternatywne szlaki migracyjne z południa Europy na tereny ziem polskich. Jednocześnie dość szczegółowo omówiono drogi za pośrednictwem, których dystrybuowano surowce, niezbędne do wytwarzania konkretnych form narzędziowych.

Autor swoją pracą z całych sił starał się podkreślić rangę prac badawczych, jak i potrzebę prowadzenia badań wykopaliskowych. W przeciwieństwie do ogólnych poglądów, wykopaliska są wciąż jak najbardziej zasadne, bowiem stanowią one ważny składnik studiów regionalnych, które z kolei dla ogólnej wiedzy nad KCWR są poznawczo najbardziej potrzebne i wartościowe. Ponadto, ze względu na ogromną ilość źródeł ruchomych, badania na st. 6 w Podlesiu, doskonale wpisują się w lepsze poznanie początków neolitu w dorzeczu Wschodniej, jak i na Wyżynie Małopolskiej, a ze względu na przedmioty dotąd niespotykane na innych osadach, także w ujęciu ogólnopolskim, a nawet i europejskim zasięgu KCWR.